

**ZO‘RAVONLIKKA UCHRAGAN XOTIN-QIZLAR BILAN IJTIMOIIY ISH
OLIB BORISH***Rahmonova Sevara Abdusattor qizi**SAMDU Kattaqo`rg`on filiali Ijtimoiy ish yo`nalishi 3-bosqich talabasi*

ANOTATSIYA: Maqolada zoravonlikka uchragan shaxslarni rehabilitatsiya qilish, individual rehabilitatsiya dasturi bosqichlari, ijtimoiy-psixologik rehabilitatsiya dasturlari, ijtimoiy rehabilitatsiyaning asosiy tamoyillari hamda turli sohalarda rehabilitatsiya tushunchasining mazmun va mohiyati tahlil qilingan. Zoravonlikka duchor bo‘lgan shaxslar bilan ishlashda zoravonlikka va travmadan keyingi stress uchun shoshilinch yordam, shuningdek, individual maslahat va guruh ishlari jarayonida uzoq muddatli yordam ko‘rsatishning ahamiyati izohlangan. Maqolada xotin-qizlar bilan ishlash tizimiga kiritilgan o‘zgartirishlar va yangiliklar, olib borilayotgan islohotlar haqida fikrlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar:Zo‘ravonlik, rehabilitatsiya, ijtimoiy hodim, ijtimoiy ish, ijtimoiy-psixologik, psixologik-pedagogik, huquqiy, tibbiy rehabilitatsiya, artterapiya, qum terapiya, ekspert baholash, xotin-qizlar, oila, xotin-qizlar tadbirkorligi, og‘ir turmush sharoitidagi xotin-qizlar, “Ayollar daftari” o‘zbekona urf-odat va an‘analari.

Mustaqillikning ilk yillaridan qabul qilingan barcha qonunlarda ayollar huquqlari inson huquqlarining ajralmas qismi sifatida e’tirof etildi. O‘zbekistonda mustaqillik yillarida bozor iqtisodiyotiga o‘tish asosida amaldagi islohotlarga mos ravishda ushbu tizimning yangidan shakllantirishga kirishilganini ko‘rishimiz mumkin. Bugungi kun ayoli nafaqat oilada uy bekasi, tarbiyachi vazifasini bajaradi, u jamiyatdagi barcha sohalarda ijtimoiy faol inson sifatida ham tashabbus va g‘ayrat bilan ishtirok etmoqda. {1} Ayol o‘zining ma’naviy qiyofasi, ichki dunyosi, muomala madaniyati, o‘z kasbining fidoyisi, ezgu fazilatlar egasi bo‘lishi bilan nafaqat farzandlari, balki kasbdoshlari va shogirdlariga ham ibrat bo‘la oladi. 2022-yil 25-iyunda xalq muhokamasiga qo‘yilgan Konstitutsiyaviy qonun loyihasi e’lon qilindi. Ushbu loyihada Kuchli ijtimoiy himoya va muhtojlarga g‘amxo‘rlik davlat siyosatining muhim yo‘nalishi sifatida belgilangan. va ushbu yangi tahrirdagi Konstitutsiyada O‘zbekiston –ijtimoiy davlat sifatida e’tirof etilgan insonga e’tibor hamda g‘amxo‘rlik-davlat va jamiyatning eng asosiy burchi ekani mustahkamlanmoqda. {2}

Yurtimizda bu borada keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, 2019-yil 2-sentyabrdagi O‘zbekiston Respublikasining —Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida, 2019-yil 2-sentyabrdagi «Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida»gi

qonunlarning imzolanishi bu muammolarning naqadar jiddiy ekanligini isbotladi. Unda oilaviy-maishiy zoʻrlik ishlatishning oldini olish tizimini takomillashtirishning ustivor yoʻnalishlaridan biri etib, jamiyatda oilaviy-maishiy tUSDagi zoʻrlik ishlatishning har qanday koʻrinishiga nisbatan jazo muqarrarligini taʼminlash belgilandi. {3}

Har qanday xalqning yetuklik darajasini, avvalo, ayollarning ilmiy-madaniy kamoloti belgilab berishi, oqila va oʻqimishli onalar millatning buyuk kelajagini yaratishlari hammamizga yaxshi ayon. Shu bois donishmandlar: “Bitta qiz bolani oʻqitsangiz–butun oilani oʻqitgan boʻlasiz”, deb bejiz taʼkidlamaganlar. Qizlarimizning zamonaviy bilimlar va kasb-hunar egasi boʻlib, jamiyatda hamda oʻz oilasida munosib oʻrin topishi uchun boshlagan ishlarimizni bundankeyin ham izchil davom ettiramiz – deb taʼkidladilar. {4}

Bu borada, avvalo, 2022-2026 yillarga moʻljallangan Xotin-qizlar taʼlimini qoʻllab-quvvatlash milliy dasturini qabul qilinishi va ushbu hujjat doirasida poytaxtda xotin-qizlar uchun alohida universitet va joylarda uning texnikumlarini tashkil etilishi, barcha talaba qizlarga taʼlim kontraktlarini toʻlash uchun 7 yil muddatga foizsiz kredit berish tartibi joriy qilinishi xotin-qizlar uchun yangi imkoniyatlar eshigini ochib beradi.

Oila, xotin-qizlar va keksa avlod vakillari bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish, mahallalarni qoʻllab-quvvatlashni yanada takomillashtirish, mahallabay ishlashga masʼul boʻlgan shaxslar faoliyatini samarali tashkil etish va oʻzaro hamkorligini taʼminlash, xotin-qizlarning taʼlim va kasbiy koʻnikmalar olishlari, munosib ish topishlariga har tomonlama koʻmaklashish, tadbirkorligini qoʻllab-quvvatlash, iqtidorli yosh xotin-qizlarni aniqlash va ularning qobiliyatlarini toʻgʻri yoʻnaltirish, gender tenglikni taʼminlash siyosatini davom ettirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularni qoʻllab-quvvatlashga doir islohotlarni amalga oshirish, hududlarda, ayniqsa, qishloqlarda xotin-qizlarga koʻrsatiladigan tibbiy-ijtimoiy xizmatlar sifatini, ular oʻrtasida sogʻlom turmush tarzini taʼminlash borasidagi ishlar samaradorligini oshirish, turar joyga muhtoj xotin-qizlarni uy-joy bilan taʼminlash, turmush va mehnat sharoitlarini yaxshilash, daromadlarini koʻpaytirish borasida tizimli chora-tadbirlarni belgilash, ogʻir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlarga ijtimoiyhuquqiy, psixologik yordam koʻrsatish, ularni «Ayollar daftari» orqali manzilli qoʻllab-quvvatlash, jamiyatda xotin-qizlarga tazyiq va zoʻravonlikka nisbatan murosasizlik muhitini yaratish, xotin-qizlarning huquq va qonuniy manfaatlarini taʼminlash, oilaning tarbiyaviy-taʼlim salohiyatini mustahkamlash, jamiyatda oilaviy qadriyatlarni saqlash, oilalarda maʼnaviy-axloqiy muhitni yaxshilash va ularning farovonlik darajasini oshirish Farmonning ustivor maqsadidir. {6}

O‘zbekiston Respublikasining 2023-yil 11-apreldagi Xotin-qizlar va bolalar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish tizimi yanada takomillashtirilishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risidagi» 829-sonli Qonuni qabul qilindi. Ushbu Qonun bilan O‘zbekiston Respublikasi qonunlariga xotin-qizlarni ijtimoiy-iqtisodiy sohada o‘z huquqlari va manfaatlarini amalga oshirishida qo‘llab-quvvatlash masalalarini tartibga soluvchi qonunchilikni xalqaro standartlar asosida takomillashtirishni nazarda tutuvchi, shuningdek bolalar masalalari bo‘yicha komissiyalar faoliyatining huquqiy asoslarini mustahkamlab qo‘yuvchi o‘zgartishlar kiritilmoqda. {7} Ushbu Qonun xotin-qizlar va bolalarga nisbatan shilqimlik hamda zo‘ravonlikning oldini olishga, oilalardagi ma‘naviy-axloqiy muhitni yaxshilashga, bolalar va xotin-qizlar huquqlari bilan bog‘liq xalqaro indekslarda mamlakatimizning o‘rnini yaxshilashga xizmat qiladi, shuningdek Bolalar masalalari bo‘yicha milliy komissiya, bolalar masalalari bo‘yicha Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahar va tumanlar (shaharlar) komissiyalari faoliyatining mustahkam huquqiy asosini yaratadi. {3}

T.Narbayevaning so‘zlariga ko‘ra —Bugungi kunda xotin-qizlarga nisbatan zoravonlik qilishning oldini olish—eng muhim va dolzarb muammolardan biri bolib hisoblanadi. Zoravonlik ularning ruhiy, ijtimoiy, psixologik, jismoniy salomatligiga zarar yetkazibgina qolmaydi, balki uni ijtimoiy jihatdan tartibga solinmagan shaxs sifatida jiddiy ijtimoiy oqibatlariga ham olib keladi. Zoravonlikka uchragan shaxslarni rehabilitatsiya qilish dasturlarini tahlil qilishni boshlashdan avval ijtimoiy-psixologik rehabilitatsiya va turli sohalarda rehabilitatsiya qanday tushuncha ekanligini bilishimiz kerak. Shundagina biz oz izlanishlarimizda suyanadigan fenomenni tanlab olamiz. Rehabilitatsiyani tibbiy-pedagogik va psixologik-pedagogik uslublarining ma‘lum tizimi deb hisoblasak, uning natijasida bola rivojlanish jarayonidagi qiyinchiliklarga, ijtimoiy muhitga, jamiyatga moslashishga, tengdoshlari bilan muloqot qilishga, mehnat qilishga, ijtimoiy xayotga o‘zining psixologik, jismoniy layoqatlari doirasida konika oladi va shu orqali ozidagi kamchiliklarni yengib, ornatilgan normaga mos bola boshlaydi. Rehabilitatsiya tushunchasiga berilgan JSST tomonidan qabul qilingan ta‘rifni olsak, bu shunday tizimki, qaysiki unda sub'ektning (shaxsning) mehnatga layoqatini topishiga qaratilgan bir necha tadbirlar jamlanganligini koramiz. {3}

Xulosa: Mening xulosam shuki oilaviy zoravonlikka uchragan ayollarni ijtimoiy rehabilitatsiya qilish natijasida ayolning qay darajada mustaqil hayot kechirishi, tajovuzkordan alohida yashashi, farzandlar tarbiyalashi mumkinligi aniqlanadi. Ideal holda, ayol tajovuzkor bilan aloqani butunlay uzadi, o‘zaro bog‘liqlikni rivojlantiradi va undan xalos bo‘ladi. Ayol o‘z huquqlarini tiklaydi, yana hujjatlarga, ish, uy-joyga ega bo‘ladi, mustaqil yashaydi, yangi ijtimoiy aloqalar va aloqalarni o‘rnatadi va

quradi, nizolarni hal qilishning buzg'unchi usullaridan xalos bo'ladi, ijtimoiy jihatdan maqbul turmush tarzini olib boradi.

Demak, ijtimoiy rehabilitatsiya davlat, xususiy va jamoat tashkilotlari tomonidan shaxsning ijtimoiy faoliyatini tiklash, uni jamiyatga integratsiyalashuvi va ijtimoiy huquqlarini himoya qilishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuidir. Oilaviy zoravonlikka uchragan ayollarni ijtimoiy rehabilitatsiya qilish ayollar uchun inqiroz markazlari, shuningdek, davlat va nodavlat ijtimoiy xizmat korsatuvchi boshqa tashkilotlar tomonidan amalga oshiriladi va ayollarga inqirozli vaziyatlardan chiqishda yordam berishga qaratilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ta'lim muassasasida zo'ravonlikning oldini olish. Uslubiy qo'llanma / V. Adescalita, R. Josanu, I. Moldovanu, T. Epoyan tomonidan tahrirlangan - Kishinyov, 2017. -- 128b.
2. Volkova E.N., Volkova I.V., Isaeva O.M. Bolalarga nisbatan zo'ravonlikning tarqalishini baholash // Ijtimoiy psixologiya va jamiyat. 2016. 7-jild. No 2. 19-34-betlar.
3. Aptikieva L.R., Aptikiev A.X., Bursakova M.S. Zo'ravonlikdan omon qolgan o'smirlar bilan psixologik-pedagogik ishlarni tashkil etish // Orenburg davlat universitetining axborotnomasi No 9 (170), 2014. P.4-9.
4. Malkina-Pykh IG Inqirozli vaziyatlarda psixologik yordam - Moskva: Eksmo nashriyoti, 2005. – 960
5. Ўзбекистон Республикасининг 2023 йил 11 апрелдаги Хотин-қизлар ва болалар ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилиш тизими янада такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисидаги» 829-сонли Қонуни. <https://lex.uz/docs/6430272>
6. Нарбаева Т. К. Ўзбекистонда хотин-қизларни ижтимоий ҳимоя қилиш тизими самарадорлигини оширишнинг инновацион модели. Социология фанлари доктори (DSc) илмий даражасини олиш учун тайёрланган Диссертация - Тошкент, 2020. –Б.123.
7. Гордеева, А. В. Реабилитационная педагогика / А. В. Гордеева. - Москва : Парадигма : Академический Проект, 2005. – 317 с.